

CONFESSIO AUGUSTANA JAKO EKUMENICKÉ VYZNÁNÍ

prof. PhDr. Jaroslav Vokoun, Th.D.

Abstract:

The article analyses the claim of the Augsburg Confession to be a Catholic confession, not only a particular confession of one of the streams of Christianity – and with it the related question of the identity of Christians of the Augsburg Confession. Following the debates around the time of the 450th anniversary of the presentation of the Augustana, the author reestablishes the question of the ecumenical character of the CA, focusing on the ecumenical intention, structure and method of argument of the Augustana (leaving aside the question of the catholicity of its content). He does not see a possible Roman Catholic recognition of the CA as an alternative to the need for an actual common Christian confession of faith – even if Augustana wanted to be a common Christian confession in its time and its problems.

Key words:

Augsburg Confession, identity, ecumenism, Brunner, Pannenberg, Meyer, Luther.

1 Co je vlastně vyznání?

Nejprve se zastavme u toho, co vlastně myslíme slovem vyznání. Známe je v moderním pojetí, které obvykle znamená, že někdo vyjadřuje svou zvláštní pozici, své odlišné přesvědčení – a nemusí to být vůbec přesvědčení náboženské (viz např. politické či básnické konfese). Tento význam nabylo slovo vyznání, konfese, až v době konfesionalizace, kdy vyznání začalo fungovat jako způsob vymezení se vůči jiným pozicím, odlišení se od jiných církevních útvarů.

Starokřesťanská vyznání, kréda však mají opačnou funkci: Snaží se formulovat pozici, stanovisko, které je obecně křesťanské, pravověrné, katolické, tedy ekumenicky platné. To samozřejmě předpokládá i vymezení se vůči některým pozicím své doby, např. vůči arianismu. Ale vlastní funkcí je formulovat pravověrné křesťanské stanovisko, platné i mimo současnou kontroverzi, a proto tato vyznání můžeme užívat i dnes a jsou víceméně ekumenicky platná. Tedy platná jsou nejen proto, že vznesla tento nárok, ale že jsou pravověrná svým obsahem. Tím, co ekumenicky zavazuje, je pravda v nich vyslovená.

Augsburské vyznání chce být takovým vyznáním. Nechce formulovat stanovisko nějaké nové církve, ale obecně křesťanskou pozici¹. Samozřejmě ji formuluje vůči problémům své doby, ale v popředí (články 1-21) stojí přihlášení k tradici obecné církve. „Učinili jsme pouze vyznání, z něhož může každý poznat, že jsme v učení a obřadech nepřijali nic proti Písmu nebo proti svaté obecné a *catholica* křesťanské církvi..." (Melanchthonův závěr CA v *Editio prima*).² A v tomto smyslu je augsburské vyznání platné i mimo tehdejší kontroverzi a můžeme je užívat a užíváme je i dnes.

Vyznání je slovem do určité situace, je nasměrováno k určitým lidem, v případě CA k císaři a říši. Nepochybně je i vyznáním před Bohem a oslavou Boha, má tedy doxologickou funkci, patrnou zvláště u starocírkevních vyznání. „Před Bohem a vším křesťanským světem" vyznal svou víru Martin Luther ve svém spise O Večeři Kristově vyznání³.

Doxologický charakter má i Augustana, zejména tam, kde navazuje na starocírkevní vyznání. Doxologický charakter ovšem ustupuje charakteru naukovému; Augustana je nejen vyznáním, ale i výkladem víry; víry, která ovšem není jen znalostí, ale „ten, kdo ví, že skrze Krista má milostivého Boha, ten opravdu zná Boha, ví, že jej má Bůh v péči, vzývá ho..." (XX,24). K bohoslužebnému vyznávání se už ovšem Augustana nehodí.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se vedla diskuse o možnosti uznání Augustany římskokatolickou církví⁴. Je otázkou, zda by takové vyznání mohlo mít nějaký praktický, nejen historický význam. Ale je jisté, že evangeličtí vyznavači tehdy augsburskou konfesi předložili právě s tímto cílem, aby byla uznána jako vyznání společné křesťanské víry.

¹ Tak vidí intenci Augustany i Kurt kardinál Koch: Augustana ist „kein Dokument der Spaltung, sondern des entschiedenen Willens zur Versöhnung und zur Bewahrung der Einheit und des Friedens. Man kann deshalb von einem katholischen Dokument reden, weil es sich in Kontinuität mit der Alten Kirche und auch mit der Römischen Kirche versteht, und man kann von einem ökumenischen Dokument reden, weil es nicht das Bekenntnis einer partikularen Konfessionskirche sein will, sondern den Anspruch erhebt, dass es in ihm um die eine, heilige, katholische und apostolische Kirche geht und dass sie in ihm spricht." Srov. Kurt Koch, „Die katholische Kirche und die Confessio Augustana," in *Die »Confessio Augustana« im ökumenischen Gespräch*, eds. Günter Frank, Volker Leppin und Tobias Licht (Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2022), 381–398.

² *Bekenntnisschriften der evangelisch-lutherischen Kirche*, 136,14nn. Vlastní překlad.

³ Martin Luther, „*Vom Abendmahl Christi. Bekenntnis*", dritter Teil (WA 26,499-509), eds. Oswald Bayer. Dostupné online [11. 12. 2024]: <https://jochenteuffel.files.wordpress.com/2017/08/luther-bekenntnis-insel.pdf>

⁴ Vinzenz Pfnür tvrdil již r. 1974, že CA nehájí žádné schismatické pozice, »keine kirchentrennenden Lehren vertritt« a proto může být uznána s katolické strany jako svědectví společné křesťanské víry, »als Zeugnis gemeinchristlichen Glaubens von katholischer Seite bejaht werden kann«. Co se týče učení Augustany o ospravedlnění, doložil to zevrubně už ve své disertaci vydané r. 1970. Snahy o uznání CA našly podporu nejen u římskokatolických teologů (Pfnür v tom navázal na svého učitele Ratzingera), ale i na oficiální rovině: Podpořil je jak římský sekretariát pro jednotu křesťanů, tak plenární shromáždění Světového luterského svazu v Daressalamu v červnu 1977.

Tím, že vyznání víry vždy mluví do určité doby, vyjadřují se k jejím problémům a otázkám a pochopitelně se nevyjadřují k otázkám, které přinese až další doba. To vytváří určitý problém: Stará vyznání víry mohou fungovat jako znamení respektu k tradici církve, dokonce tradici ještě nerozdělené církve, s níž jsme a chceme být v kontinuitě. V horším případě se mohou stát nástrojem pohodlné ortodoxie, která souhlasí a vyžaduje souhlas s minulými pozicemi, ale co se týče současnosti, soudí, že v otázkách, k nimž se vyznání nevyjadřuje, máme volnost zaujmout takovou či onakou pozici podle svého gusta. A tak celé velké luterské církve mohou své služebníky zavazovat při ordinaci přísahou na vyznavačské spisy, a současně hlásat pozice, které jsou evidentně s klasickým křesťanstvím neslučitelné.⁵ Ale Augustana tyto pozice nikde neodsuzuje, to je fakt.

Tím se dostáváme k další funkci vyznání. Jelikož vyznání víry chce vyjádřit křesťansky pravověrnou pozici a jelikož ji vyjadřuje ve vztahu k určité době, stává se jen jedním momentem v dlouhých dějinách vyznávání víry a neuzavírá, ale naopak otevírá tímto přístupem prostor pro další vyznávání a tím i pro formulaci dalších, nových vyznání víry. To je nepochybně i snahou augsburských vyznavačů: Formulovat vyznání víry ve svém dobovém kontextu, tj. v epoše na konci středověku. V tomto smyslu je augsburské vyznání paradoxně římskokatoličtější než starokřesťanská vyznání: Je to jednoznačně vyznání západní církve s jejím důrazem na spásu pojatou jako odpuštění hříchů a s důrazem na Kristův kříž a Velký pátek, místo a den, kdy nám Kristus svou smrtí na kříži toto odpuštění zasloužil. Křesťanský východ vidí spásu především ve vzkříšení mrtvých⁶ a v Kristově vzkříšení, takže tím pravým dnem a místem spásy je velikonoční neděle Vzkříšení. Západní soteriologické debaty jsou Východu do velké míry cizí.⁷

Ekumenický, univerzální nárok Augustany tedy neznamená, že by chtěla být vyznáním jediným možným, ale jde o uznání, že Augustana je jednou z možností, jak křesťansky pravověrně vyjádřit křesťanskou víru – aniž by se tím zakazovala jiná vyjádření. Snaha vyjádřit pravověrně křesťanskou víru však neznamená pouhé přihlášení se k tomu, co už církve vyznávala a vyznává. Tváří v tvář novým výzvám je třeba z pokladu církve vynést

⁵ V této souvislosti se diskutuje otázka závaznosti CA pro luterské církve a Joseph Ratzinger přímo nastolil otázku „evangelického uznání Augustany“ jako předpokladu jejího uznání římskou církví. Srov. Joseph Kardinal Ratzinger, *Theologische Prinzipienlehre. Bausteine zur Fundamentaltheologie* (München:ewel Verlag, 1982), 235.

⁶ Pokud ji nespojuje už s Božím přijetím lidství v inkarnaci.

⁷ Právě tak je charakteristický chistocentrismus Augustany: Kristus je zmíněn v naukové části CA 26krát, Sohn 3krát, Geist 13krát, Vater 2krát, Schöpfer jednou, Dreieinigkeit ani Dreifaltigkeit ani Trinität v textu vůbec není a o Bohu ve třech osobách se mluví 3krát v prvním článku a pak už nikde.

staré věci a postavit je do nového světla, čímž získají i nové místo v učení církve a nové významy. Tím starým a současně novým, co Augsburské vyznání přináší, je pavlovské pojetí evangelia, které neznamena jen jeden novozákonní žánr, psaný text, ale evangelium jako radostnou zvěst, že hříšníka, který věří biblickému zaslíbení (*promissio*), Bůh pro Krista přijímá za své dítě a do svého společenství. Evangelium není soubor věroučných výroků, ale událost, která se děje zvěstováním a udílením svátostí, kdy člověk prostřednictvím Ducha svatého přijímá ospravedlnění, které se stalo skutečností v Ježíši Kristu (viz souvislost čl. 4, 5, 13). Této události má sloužit vše, co církev dělá, a toto evangelium je nejvyšší kritickou normou i pro všechno, co této události překáží nebo ji zatemňuje. Evangelium takto pojaté je perspektivou celé Augustany, a v tom je také její vyznavačská inovace. Toto Evangelium, tedy nikoli nějaký formální princip Písma, je také kritériem pro posouzení církve (CA7), církevních služebníků (CA5), svátostí (CA 9–13) a obřadů (CA 15). A ovšem je toto Evangelium i ospravedlněním reforem církevních zvyklostí (v CA 22–28). Jako doklad tohoto Evangelia jsou pak citována i Písma, ale i výroky církevních otců a spisovatelů. Evangelium takto pojaté je plodem četby Písma, ale také pravidlem jeho výkladu. Analogicky to pak platí i o citaci církevních autorit – jejich výroky jsou dosvědčením biblické zvěsti a jako takové i pravidlem výkladu Písma. Je zajímavé, že v době Vyznávající církve se v zápase se sekulárními ideologiemi znovuobjevil vzájemný vztah Písma a konfesí – tam, kde je tento vztah opuštěn, je fakticky nahrazen vztahem Písma a určité filosofické či hermeneutické koncepce. Rozhodně nezůstane „čisté Písmo“, jen se vymění předpoklady jeho pochopení.⁸

Augustana je ve své době novým vyznáním, a tím se dostáváme k další formě vyznání – k dnešním pokusům vyjádřit nově křesťanskou víru. Tyto pokusy jsou více či méně zdařilé a často vyjadřují spíše, jakou ideologii či společenskou utopii jsou autoři indoktrinováni, než aby vyjadřovaly před světem nově křesťanskou víru. Nejednou jsou spíše výrazem víry světa, a skoro vždy výrazem specifiky nějaké skupiny. To ale nemění nic na tom, že jako augsburští vyznavači formulovali svou křesťanskou víru nově do své doby, stojí tento úkol před námi i dnes – a sice jako ekumenický úkol. V tomto smyslu někteří namítají, že místo snahy o římskokatolické uznání Augustany bychom měli raději usilovat o společné ekumenické

⁸ V tomto odstavci se opírám především o výklad Wenzela Lohffa ve studii *Die Bedeutung der Augsburgerischen Konfession für die Lutherische Kirche und ihr Verhältnis zur römisch katholischen Kirche*. Srov. Wenzel Lohff, „Die Bedeutung der Augsburgerischen Konfession für die Lutherische Kirche und ihr Verhältnis zur römisch katholischen Kirche,“ in *CA-Bekenntnis des einen Glaubens*, eds. Harding Meyer, Heinz Schütte (Paderborn/ Frankfurt a.M.: O. Lembeck, 1980), 1–21, zde zvláště 8nn.

vyznání víry vůči dnešnímu světu. Obojí se ale nikterak nevylučuje, a když budeme v následující části výkladu zkoumat, jak se utvářelo Augsburské vyznání jako nové vyznání víry pro svou dobu, může nás to upozornit na rizika a šance dnešního vyznávání. Úkol zůstává stále stejný – formulovat starou křesťanskou víru nově tak, že zůstaneme v kontinuitě s obecnou křesťanskou církví a přece svou víru dokážeme vyznávat a dosvědčovat lidem naší doby.⁹

2 Vyznání do doby a situace

Jak již bylo řečeno, je vyznání víry nasměrováno do určité situace a hledá pravověrnou odpověď na její otázky¹⁰. Tím je pak také vyznání samotné formováno a ovšem i limitováno. Do jaké doby promluvili augsburští vyznavači a jak situace dané chvíle formovala jejich vyznání?

Třebaže augsburské vyznání mělo různé předstupně, například i v Lutherově vlastním vyznání víry v traktátu o Večeři Páně, přesto se zdá jako nejpravděpodobnější, že v Augsburgu bylo předloženo vlastně neplánovaně. Plánována byla obrana reforem provedených v evangelických teritoriích. Tyto reformy byly zásahem světské moci do biskupské kompetence (reforma bohoslužby, zdobrovolnění celibátu, rušení klášterů), a světská moc (knížata, města) předkládá na říšském sněmu, tedy nikoli na církevním sněmu, císaři obhajobu provedených změn. Celá kauza je záležitostí světského práva, nikoli církevního práva. Snaha Augustany doložit katolickou víru evangelických církví samozřejmě souvisí i s tím, že katolická víra požívá ochranu říšského práva (a ovšem od r. 1555 do zániku říše v r.

⁹ Jako ekumenický úkol pro 500. výročí Augustany to formuluje Tobias Licht: „Das auch im Zusammenhang der CA-Diskussion erkennbare Interesse an einer gemeinsamen ökumenischen Kurzformel des Glaubens bzw. einem ökumenisch gemeinsamen Bekenntnis sollte aufgegriffen werden. Entsprechend sollte ein gemeinsames Bekenntnis formuliert werden, das 2030 unter Bezugnahme auf die Tradition der CA in einem formellen, amtlichen Vollzug von den Vertretern der beteiligten Kirchen unterzeichnet, veröffentlicht und auch in einer ökumenischen liturgischen Feier erstmals gemeinsam gesprochen wird.“ Srov. Tobias Licht, „Gemeinsames Bekenntnis des Glaubens? Fundamentaltheologische Streiflichter zur Möglichkeit einer katholischen Anerkennung der Confessio Augustana,“ in *Die »Confessio Augustana« im ökumenischen Gespräch*, eds. Günter Frank, Volker Leppin a Tobias Licht, (Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2022), 367.

¹⁰ Pěkně říká biskup Scheele, že půdou, z něhož Augustana vyrostla, je život a učení katolické církve: „Tady je výchozí bod, cílový bod, referenční bod, kontrastní bod a tím i pozorovací bod pro realistický pohled“ (das »Land«, aus dem die Confessio Augustana erwachsen ist, ist letztlich das Leben und Lehren der katholischen Kirche: Hier ist der Ausgangspunkt (a), der Zielpunkt (b), der Bezugspunkt (c), hier ist der Kontrapunkt (d) und somit der Standpunkt für eine realistische Betrachtung gegeben). Srov. Paul-Werner Scheele, „Die Confessio Augustana im Kontext katholischen Lebensund Umdenkens,“ in *Confessio Augustana: Hindernis oder Hilfe?* eds. Heinrich Fries et al. (Regensburg: Pustet, 1979), 211.

1803 bude říšským zákonem i Augustana...¹¹ Světské a duchovní ohledy jsou zde propojené, vždy je možno se ptát, co je myšleno upřímně a co je diplomatická taktika, třeba i vědomě neupřímná. Místo toho se mi ale zdá lepší tuto skutečnost respektovat jako něco, co k vyznávání církve patří – nevyznáváme svou víru ve vzduchoprázdnu a naše vyznávání nelze oddělit od našich dalších zájmů, nadějí a obav a nevědomých pohnutek – a ovšem také lidských selhání. To jsou věci, které provázejí všechno jednání církve, provázely i vznik novozákonních textů a starocírkevních vyznání a nijak Pánu Bohu nebrání, aby v nich prosadil svou vůli – *Dei providentia et hominum confusione ecclesia ducitur*.

A tak, ať slovy upřímně či neupřímně míněnými, svolává císař do Augsburku sněm: Sejděme se a diskutujme spolu v lásce a jednotě, jako i v boji s Turkem všichni společně bojujeme pod jedním Kristem – *sub uno christo sumus et militamus, wir alle unter ainem Christo sein und streiten*. Na to diplomaticky navazuje předmluva Augsburského vyznání, dokonce na dvou místech (4 a 11). A tak tedy zástupci evangelických sborů přijíždějí do Augsburku k „jednání o roztržkách ve věci našeho svatého náboženství a křesťanské víry i o tom, aby v těchto náboženských otázkách byly názory a náhledy stran veřejně vyslechnuty, uváženy a pochopeny ve vzájemné lásce, tichosti a mírnosti, tak aby po nápravě všeho toho, co bylo na obou stranách z Písma nesprávně vykládáno, byly věci urovnány a přivedeny k jediné prosté pravdě a křesťanské svornosti, abychom pak setrvali při jednom čistém, pravém náboženství, a tak jako žijeme a bojujeme pod jedním Kristem, abychom tak mohli také žít v jednotě a svornosti v jedné křesťanské církvi (Autor předmluvy, kancléř kurfiřtství saského Brück, zde učinil náražku na slova Karla V. a částečně je přesně zopakoval).

K císařovým slovům o tom, že máme všichni žít a bojovat pod jedním Kristem, ovšem CA přidává: „a jednoho Krista vyznávat“, *et unum Christum confiteri debemus*: „jsme připraveni s dotýcnými knížaty, našimi přáteli, a stavy přátelsky rozmlouvat o vhodných způsobech a přijatelných cestách, abychom se, pokud to lze, v této záležitosti poctivě dorozuměli a bez vzájemných hádek se s ní pokojně vyrovnali, aby tak – dá-li Bůh – roztržky ustaly a došlo se k jednomu pravému, svornému náboženství a aby – jelikož máme všichni žít a bojovat pod jedním Kristem a jednoho Krista vyznávat, ve smyslu ediktu Vaší císařské

¹¹ Tyto světské a právní souvislosti zdůraznil zejména Peter Brunner, „Die ökumenische Bedeutung der Confessio Augustana,“ in *Katholische Anerkennung des Augsburger Bekenntnisses? Ein Vorstoß zur Einheit zwischen katholischer und lutherischer Kirche*, eds. Harding Meyer, Heinz Schütte a Hans-Joachim Mund (Frankfurt am Main: O. Lembeck, 1977), 118.

milosti – bylo všechno přivedeno k Boží pravdě; o to Boha co nejvroucněji prosíme, aby byl této věci nápomocen a daroval pokoj“.¹²

Peter Brunner zde vidí „ekumenický ethos Augustany“, mohli bychom mluvit i o ekumenické metodě Augustany: Jde o to,

„aby v těchto náboženských otázkách byly názory a náhledy stran veřejně vyslechnuty, uváženy a pochopeny ve vzájemné lásce, tichosti a mírnosti, tak aby po nápravě všeho toho, co bylo na obou stranách z Písma nesprávně vykládáno, byly věci urovnány a přivedeny k jediné prosté pravdě a křesťanské svornosti.“¹³

Slova z císařského ediktu „všichni pod jedním Kristem“ se v naší době stala i mottem ekumenického dialogu o Augsburském vyznání¹⁴. Z dobové situace zřejmě plyne i to, že Augustana nemá žádný článek o Písmu svatém a jeho autoritě. Svrchovaná autorita Písma byla ve středověku vcelku konsensuální, na druhé straně už reformace stačila učinit zkušenost, že na Písmo se mohou odvolávat i blouznivecké skupiny, a vykládat je zcela zákonicky, proti smyslu evangelia o Boží milosti. Z textu Augustany je zřejmé, že si je Melanchthon a spol. dobře vědom problému interpretace Písma, možnosti jeho nesprávného výkladu. Autoritou je Evangelium, radostná zvěst o Boží milosti, doctrina evangelii, nikoli formální autorita Písma. Až v mezikonfesní polemice 17. století a zejména ve sporu s osvícenskou filosofií a přírodními vědami se utváří formální princip Písma a učení o jeho verbální inspiraci.

Jak již bylo řečeno, původně nemělo jít o vyznavačský text, ale o apologii provedených církevních reforem – v první fázi tedy šlo o sporné reformy, zlořády, ne o věroučný text, tedy o pozdější články 22–28. Ovšem po příjezdu do Augsburgu 2. května vystoupil Eck s tezemi, kde odsoudil 380 článků ze spisů reformátorů jako heretických (ovšem i ze spisů Zwingliho a Karlstadta a novokřtěnců). To znamenalo obvinění z kacířství a vedlo k přepracování původní apologie – stala se z ní *confessio fidei* tím, že byly přidány věroučné články 1–21. Protože však

¹² Není-li uvedeno jinak, citujeme CA v českém překladu dle „Augsburské vyznání“, Slezská církev evangelická Augsburského vyznání. Dostupné online [11. 12. 2024]:

<https://www.sceav.cz/cs/vyznavacske-spisy/item/937-augsbursk%C3%A9-vyzn%C3%A1n%C3%AD>

¹³ Peter Brunner, „Die ökumenische Bedeutung der Confessio Augustana,“ in *Katholische Anerkennung des Augsburschen Bekenntnisses? Ein Vorstoß zur Einheit zwischen katholischer und lutherischer Kirche*, eds. Harding Meyer, Heinz Schütte und Hans-Joachim Mund (Frankfurt am Main: O. Lembeck, 1977), 120.

¹⁴ Alle unter einem Christus. Stellungnahme der Gemeinsamen Römisch-katholischen/Evangelisch-lutherischen Kommission zum Augsburschen Bekenntnis, 1980, Nr. 19, in *Dokumente wachsender Übereinstimmung. Sämtliche Berichte und Konsentexte interkonfessioneller Gespräche auf Weltebene. 1931–1982*, eds. Harding Meyer, Hans Jörg Urban a Lukas Vischer, (Paderborn/Frankfurt a.M.: Bonifatius/O. Lembeck, 1983), 326–327.

ještě bylo možné předpokládat věroučnou shodu, je tato věroučná část stručná a rozsahem tvoří jen asi třetinu textu vyznání. Články, kde se probírají zlořády, tvoří i v konečné verzi vyznání většinu textu.

Přesvědčení, že víra reformačních stavů je společná, katolická, se nyní stalo explicitním, viz. závěr první části, počátek druhé a závěr 5:21

„Toto je takřka suma našeho učení. Jak je patrné, neobsahuje nic, co by odporovalo Písmu nebo církvi obecné nebo církvi římské, pokud je nám známa od církevních spisovatelů (*Hæc fere summa est doctrinæ apud nos, in qua cerni potest, nihil inesse, quod discrepet a Scripturis, vel ab Ecclesia Catholica, vel ab Ecclesia Romana quatenus ex scriptoribus [aus der Väter Schrift] nota est.*)”¹⁵

a před 22 „Naše církve se v žádném článku víry neliší od církve obecné, pouze se zříkají několika zlořádů, které proti smyslu církevních zákonů nově zavedla zkažená doba. (*Cum ecclesiæ apud nos de nullo articulo fidei dissentiant ab Ecclesia Catholica [nicht gelehrt wird zuwider der heiligen Schrift, oder gemeiner christlichen Kirchen], tantum paucos quosdam abusos omittant, qui novi sunt [etliche Missbräuche, welche zum Theil mit der Zeit selbst eingerissen, zum Theil mit Gewalt aufgericht] et contra voluntatem Canonum vitio temporum recepti.*“ A Melanchthon to explicitně vyjádří v Apologii 14,15: *Sciamus confessionem nostram veram, piam et catholicam esse.* „Víme, že naše vyznání je pravdivé, zbožné a katolické.“

Co ale znamenalo slovo katolický? Neztrácejme se zřetele situaci, do níž Augustana promluvila – nešlo v tu chvíli o obnovu ztracené jednoty, ale o uchování ohrožené jednoty. V tu chvíli a také až hluboko do 17. století slovo katolický ještě neoznačovalo konfesijní specifiku (římskokatolický), ale církevní atribut ve smyslu starocírkevních vyznání – pokud se překládalo, tak jako obecná, všeobecná, křesťanská – tak i v Lutherových katechismech nebo v CA7 „*Es wird auch gelehrt, daß allezeit eine heilige, christliche Kirche sein und bleiben muß*“ (není v latinském a českém textu). Až osvícenci a pietisté to pojali konfesijně. Ovšem u Luthera i Melanchthona je to současně spojeno s přesvědčením, že katolická církev není jen

¹⁵ Jak si všiml Johannes Bernard, reformace navázala na pojetí katolicity Vincence z Lérina, které ovšem rozšířila (zúžila) explicitním vyjádřením vztahu k Písmu. M.Chemnitz, jeden z těch, kdo se podíleli na formulaci formule svornosti a jeden z otců luterské ortodoxie, definuje katolicitu v navázání na Vincence jako „quod semper, quod ubique et ab omnibus fidelibus ex Scriptura receptum fuit“. Srov. Johannes Bernard, „Zur Katholizität der Confessio Augustana,“ in *Die Confessio Augustana im ökumenischen Gespräch*, eds. Fritz Hoffmann a Ulrich Kühn (Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1980), 29. Katolicita se realizuje zvěstováním čistého evangelia (evangelium je katolické), je to tedy evangelická katolicita. Jako taková je realizována v různých církvích více či méně, tj. i v luterských církvích vždy jen fragmentárně (tamtéž s. 31).

v římské církvi – katolická církev je universální a pravdivá. Je v tom tedy i jistý polemický hrot proti Římu, viz např. Apologie VII,9:

„A článek o katolické nebo obecné církvi, která se shromažďuje ze všech národů pod sluncem, je velmi útěšný a potřebný. Neboť houfci bezbožných jsou mnohem větší, takřka nespočetné, těch, kdo pohrdají Slovem, hořce je nenávidí a do krajnosti pronásledují, jako jsou Turci, Machometáni, jiní tyrani, kacíři atd. A nadto jsou pravé učení a církve velmi často pronásledovány a ztraceny, jak se stalo pod papežem, a často to vypadá, jako by úplně zanikly. Proti tomu stojí, že si máme být jisti, nepochybovat, ale pevně a zcela věřit, že křesťanská církev až do konce světa na zemi je a zůstane; že nemáme vůbec pochybovat, že jediná křesťanská církev na zemi žije a je, kterážto je nevěsta Kristova, ačkoli houfec bezbožných je větší; že také Pán Kristus zde na zemi v tom houfci, který se jmenuje církev, denně působí, odpouští hříchy, denně vyslýchá modlitby, denně obcerstvuje bohatou, silnou útěchou ve zkouškách ty, kdo jsou jeho, a stále znovu je napřimuje; proto je ustanoven útěšný článek víry: Věřím v jednu katolickou křesťanskou církev“, aby si nikdo nemyslel, že církev je vázána jako jiná vnější správa na tuto nebo jinou zemi, království nebo stav, jak tvrdí římský papež, ale že zůstává jisté, že ten houfec a ti lidé jsou pravá církev, kdo kdekoli ve světě, od východu slunce až do jeho západu, opravdu věří v Krista, mají jedno evangelium, jednoho Krista, jeden křest a svátosti, jsou řízeni jedním Duchem, ačkoli třeba nemají tytéž obřady.“¹⁶

Zmínili jsme se, že v přístupu Augustany k řešení roztržek lze vidět ekumenický ethos či ekumenickou metodu. To ovšem vedlo zejména koncem 19. století k pochybnostem, zda se zde – jak tomu v ekumenickém dialogu bývá – nezakrývají problémy, které jednotě brání. Zejména z pozice konfesionalismu konce 19. století, který se chtěl spíše vymezovat protikatolicky než hledat dorozumění, se vstřícný přístup předmluvy CA i některé Melanchthonovy formulace jeví jako příliš irénické, smířlivé. Historici uváděli zejména Lutherova slova z listu Justu Jonasovi z 21.7. 1530 o tom, že Melanchthon je tichošlápek (das

¹⁶ „Und der Artikel von der katholischen oder gemeinen Kirche, welche von aller Nation unter der Sonne zusammen sich schickt, ist gar tröstlich und hochnötig. Denn des Haufe der Gottlosen ist viel größer, gar nahe unzählig, welche das Wort verachten, bitter hassen und aufs äußerste verfolgen, als da sind Türken, Mahometisten, andere Tyrannen, Ketzer usw. Darüber wird die rechte Lehre und Kirche oft so gar unterdrückt und verloren, wie unter dem Papsttum geschehen, als sei keine Kirche, und läßt sich oft ansehen, als sei sie gar untergegangen. Dagegen, daß wir gewiß sein mögen, nicht zweifeln, sondern fest und gänzlich glauben, daß eigentlich eine christliche Kirche bis an das Ende der Welt auf Erden sein und bleiben werde; daß wir auch gar nicht zweifeln, daß eine christliche Kirche auf Erden lebe und sei, welche Christi Braut sei, obwohl der gottlose Haufe mehr und größer ist; daß auch der Herr Christus hier auf Erden in dem Haufen, welcher Kirche heißt, täglich wirke, Sünden vergebe, täglich das Gebet erhöre, täglich in Anfechtungen mit reichem, starkem Trost die Seinen erquicke und immer wieder aufrichte; so ist der tröstliche Artikel im Glauben gesetzt: „Ich glaube eine katholische christliche Kirche“, damit niemand denken möchte, die Kirche sei, wie eine andere äußerliche Polizei, an dieses oder jenes Land, Königreich oder Stand gebunden, wie der Papst von Rom sagen will, sondern daß es gewiß wahr bleibt, daß der Haufe und die Menschen die rechte Kirche seien, welche hin und wieder in der Welt, vom Aufgang der Sonne bis zum Niedergang, an Christum wahrlich glauben, welche denn ein Evangelium, einen Christum, einerlei Taufe und Sakramente haben, durch einen Heiligen Geist regiert werden, ob sie wohl ungleiche Zeremonien haben.“ BELK, Ap. VII, 9. Vlastní překlad do češtiny.

„*Leisetreten*“ Melanchthons) a že zatajuje (*dissimulare*) protiklady v otázce očištění, kultu svatých a *et maxime de Antichristo Papa*. 4 5. Tyto články skutečně byly ještě později předmětem dalších vyznavačských textů luterství. Nicméně Luther bezprostředně po předání císaři Augustanu chválí jako *confessio plane pulcherrima*. S věroučnými články 1–21 Luther nemá problém, ale téma očištění a papežství mu chybí v článcích o zlořádech.¹⁷ Podle toho, co víme, konzultoval Melanchthon původní apologii provedených změn s Lutherem. Domluvenou strategií bylo uznat pravomoc biskupů za předpokladu, že nebudou bránit evangelickému kázání a uznají provedené změny včetně manželství kněží a přijímání laiků z kalicha. A překvapivě dohoda v Augsburku ztroskotala nikoli na věroučných otázkách (a jistě ne na otázce ospravedlnění vírou – Eck a následně ani Tridentinum nesdíleli pozici Gabriela Biela), ale na otázce přijímání laiků z kalicha. Pro sporné články 20 a 21 navrhl sněm kompromisní formulace, které ovšem Luther následně odmítl.¹⁸ K pochopení výše uvedeného je třeba neztrácet se zřetele, že jsme v situaci, kdy vyznání víry má být nástrojem k dosažení jednoty, kdežto pro konfesionalisty 19. století má naopak funkci vymezení se vůči ostatním.¹⁹

Katolický ráz Augustany je vyjádřen i její otevřeností dalšímu jednání. Není to jednostranná deklarace, kterou diskuse končí, ale součást procesu hledání jednoty obecné církve, dnes bychom řekli: Augustana je součástí konciliárního procesu. Odvolání k obecnému koncilu, který má řešit nevyřešené otázky, bylo jistě i dobrou politickou strategií, vyplývá však i z podstaty věci: z úsilí o dosažení konsensu. V Augsburku ještě nebylo cílem vytvářet identitu uzavřeného protestantského prostoru, ale přesvědčit obecnou církev o pravdivosti Evangelia, jak je reformace znovuobjevila. *Magnus consensus* evangelických církví se měl stát obecným konsensem křesťanstva.

¹⁷ R. 1537 Melanchthon ve spojitosti se Šmalkaldskými články aplikoval CA 28 v traktátu *de potestate papae* explicitně na papežství.

¹⁸ Pannenberg uvádí: „Die Differenzen, über die man keine Einigung erzielte, beschränkten sich auf CA 20 und 21, nämlich auf die Forderung eines umfassenden Sündenbekenntnisses bei der Beichte, auf die Bedeutung der vom Büsser zu leistenden Genugtuung für die Wirksamkeit der Vergebung, die Fastengebote, die Verdienstlichkeit der Werke und die Anrufung der Heiligen“. Wolfhart Pannenberg, *Die ökumenische Bedeutung der Confessio Augustana, Vorgetragen am 4. Juli 1980* (München: Verlag der bayerischen akademie der wissenschaften, 1981), 11.

¹⁹ V tomto odstavci se opírám zejména o výklad ve studii Wolfhart Pannenberg, „Die Augsburger Konfession und die Einheit der Kirche,“ in *Confessio Augustana: Hindernis oder Hilfe?* eds. Heinrich Fries et al. (Regensburg: Pustet, 1979), 259–279.

3 Je Augustana katolickým vyznáním?

Záměr Augustany doložit, že evangeličtí vyznavači neodpadli od obecné křesťanské víry, ale jsou v souladu s vírou starocírkevních vyznání i učením církevních Otců, je snad již dostatečně zřejmý. Jak se tento záměr ale podařilo realizovat?

Teologové, kteří se touto otázkou zabývali, vidí odpověď ve třech rovinách: ve struktuře vyznání, v metodě argumentace a v obsahu. Augsburské vyznání je katolickým vyznáním svou strukturou, způsobem argumentace a svým obsahem (přičemž toto třetí je předmětem sporu resp. diferencovaného posouzení)²⁰. V následujícím textu se zaměříme na strukturu vyznání. Zkoumání, nakolik je Augustana katolická i svým obsahem, je předmětem řady teologických studií zkoumajících jednotlivé články Augustany²¹, a také řady ekumenických dokumentů mezi římskokatolickou církví a evangelicko-luterskými církvemi (z nichž nejvyšší status jako mezicírkevní dokument má Společné prohlášení o ospravedlnění)²². Harding Meyer²³ nachází v Augustaně linii starocírkevních vyznání, která spojíla trinitární linii s linií dějin spásy. Trojjediný Bůh je v prvním článku CA zmíněn především jako Stvořitel a Udržovatel, druhý článek navazuje tématem pádu do hříchu; předmětem třetího článku je Syn, vtělené Slovo, Kristus. Linie dějin spásy pokračuje vykoupením v Kristu, ve čtvrtém článku ospravedlněním pro Krista. Předmětem dalších článků je třetí část apostolika, Duch svatý a církev a závěr dějin spásy: Vzkříšení z mrtvých.

Co se týče metody argumentace, je pozoruhodné, že to není sola scriptura. Argumentuje se církevními vyznáními, patristikou, církevním právem a dějinami církve. V čl. 1–21 se argumentuje biblickým svědectvím a starocírkevními vyznáními, včetně jejich antiheretických anatémat – to bylo zase důležité i státoprávně, Augustana se tím ale také zařadila do tradice církve. V zásadě lze říci, že se argumentuje Evangeliiem, tedy zvěstí o

²⁰ V debatě o sporných bodech Augustany nepřehlédněme, co sporným bodem nebylo a není, například víra v reálnou přítomnost Kristovu ve svátosti, kde Augustana přejímá formulaci IV. Lateránského koncilu 1215 (aniž přejímá následný filosofický výklad divu proměnění), Confutatio zde nic nekritizuje a Melancthon v Apologii X,2 mluví o tom, že zde je konsens nejen s římskou církví, ale i s pravoslavnými církvemi Východu.

²¹ Viz např. společný komentář římskokatolických a evangelickoluterských teologů k CA: Harding Meyer a Heinz Schütte (eds.), *Confessio Augustana: Bekenntnis des einen Glaubens*, (Frankfurt am Main: Paderborn, 1980), jakož i většina ostatních zdrojů citovaná v tomto článku.

²² „Společné prohlášení k učení o ospravedlnění“, přeložil Pavel Filipi, *Teologická reflexe* 4 (1998): 164–174. Dostupné online [11. 12. 2024]: https://web.etf.cuni.cz/ETFN-486-version1-o8_spolecne_prohlaseni_prelozil_filipi.pdf

²³ Srov. Harding Meyer, „Die Confessio Augustana als katholisches und lutherisches Bekenntnis — Ein Weg zur Einheit der Christen?“, in *Kirche und Bekenntnis: hist. und theol. Aspekte zur Frage der gegenseitigen Anerkennung der luth. und der kath. Kirche auf der Grundlage der Confessio Augustana* / [Inst. für Europ. Geschichte Mainz], eds. Peter Meinhold (Wiesbaden: Steiner, 1980), 69–93.

Božím milosrdenství s hříšníkem, a jak biblické citáty, tak ostatní odkazy mají spíše funkci dokladů tohoto Evangelia než textů, na nichž by stála argumentace.

Wolfhart Pannenberg²⁴ souhlasí s tím, že CA sleduje dějiny spásy, proto také má prvotní hřích jako téma hned po prvním článku o Trojici a stvoření, vidí však christologickou motivaci v následujících člancích až po článek 17 O Kristově příchodu k soudu. Tato argumentace je zdůvodněna tím, že v čl. 3 se mluví nejen o Kristově oběti za hříchy a překonání prvotního hříchu z čl. 2. ale i o Kristově vládě nad světem a druhém příchodu. Kristovu vládu skrze Ducha svatého rozvíjejí následující články o ospravedlnění (4), které je založeno v hlásání evangelia a víře (5) a projevuje se v nové poslušnosti (6). Kristovu vládu pak dále rozvíjejí články o církvi a o svátostech (7–16). Kristovým příchodem k soudu dějinně spásná linie končí. K této hlavní části jsou pak přidány články 18–21. Struktura je tedy christocentrická, jednání Ducha svatého je přiřazeno Kristově vládě.

Článkem o ospravedlnění začíná podle Pannenberga druhá, paralelní linie, rozvíjející christologii jako soteriologii (i to ve shodě se starocírkevními vyznáními, ovšem s typicky západně-středověkým důrazem na Kristovu smírnou oběť na kříži a na přijetí tohoto smíření v odpuštění hříchů). Podle řady autorů je článek o ospravedlnění (soteriologie CA) aplikovaná christologie. Pokud bychom ztratili se zřetele kontext Kristovy vlády nad světem, která je pro Melanchthona na zemi přítomná jako duchovní vláda Kristova v církvi, dospějeme k individualismu spásy, což se pak také v dějinách stalo. Novější bádání však podle Pannenberga ukazují, že spása je viděna v horizontu církve. Církev není tematizována jen v čl. 7 (resp. 7 a 8), ale je rámcem výkladu od čl. 4 po čl. 16 (což je vlastní předmět kontroverze, vymezení Kristovy vlády v církvi a ve světské moci – viz čl. 28).

4 Vyznání a konstrukce identity

V situaci rozdělené církve se ovšem stalo hlavní funkcí vyznání vymezení vůči jiným konfesím rozděleného křesťanstva a tím i vymezení vlastní specifiky, konstrukce evangelické identity augsburského vyznání. Ekumenické snahy o římskokatolické uznání Augustany, které se

²⁴ Wolfhart Pannenberg, „Die Augsburgische Konfession als katholisches Bekenntnis und Grundlage für die Einheit der Kirche,“ in *Katholische Anerkennung des Augsburgischen Bekenntnisses? Ein Vorstoß zur Einheit zwischen katholischer und lutherischer Kirche*, eds. Harding Meyer, Heinz Schütte, Hans-Joachim Mund (Frankfurt am Main: O. Lembeck, 1977), 17–34. Srov. také Wolfhart Pannenberg, „Die Augsburger Konfession und die Einheit der Kirche,“ in *Confessio Augustana: Hindernis oder Hilfe?* eds. Heinrich Fries et al. (Regensburg: Pustet, 1979), 259–287. A také Wolfhart Pannenberg, *Die ökumenische Bedeutung der Confessio Augustana, Vorgetragen am 4. Juli 1980*, (München: Verlag der bayerischen akademie der wissenschaften, 1981).

objevily v sedmdesátých letech dvacátého století, pak byly pochopitelně vnímány částí evangelíků (a symetricky i římských katolíků²⁵) jako ohrožení vlastní identity, jako její dekonstrukce. V této souvislosti zmiňuje Wolfhart Pannenberg výrok evangelického biskupa Dietzfelbingera:

„Proto mohl emeritní biskup Hermann Dietzfelbinger konstatovat: Pozitivní stanovisko římskokatolické církve k Augsburskému vyznání by bylo „voláním k návratu k dennímu pořádku, a sotva by jiné volání mohlo být silnější. Augustana od svého předčítání 25. června 1530 skutečně čeká na pozitivní odpověď“²⁶

Takové oficiální stanovisko Říma, je si Dietzfelbinger vědom, by uvedlo lutherství do krize identity. K tomu ovšem dodal, že by se luterská církev měla „této krizi identity vystavit a nevyhýbat se jí... Takový krok římskokatolické církve by se mohl pro evangelicko-luterskou církev stát testem toho, jak dalece stojí za tím, že v Augsburském vyznání jakož i v dalších vyznáních nepromluvila jedna z partikulárních církví, ale una sancta ecclesia, nakolik tedy i v budoucnosti chápe samu sebe nikoli jako „protestantskou“, ale jako „katolickou“ v původním slova smyslu. To je ta pravá otázka identity, které by se měly luterské církve vystavit.“²⁷

Wolfhart Pannenberg uzavírá:

„Pohodlná cesta nalézání identity vymezením vůči druhým nestačí už ani dnes a po slavnostním uznání katolické intence Augsburského vyznání Římem by už měla být úplně uzavřena. Slovo „katolický“ už by se nemohlo užívat jako etiketa jedné strategie konfesního vymezení, k čemuž je zřejmě obě strany v minulých staletích zneužívaly. Získalo by zpět svůj původní, v Augsburském vyznání ještě uchovaný smysl jako jméno toho, co je společné křesťanské. Nevyhnutelným důsledkem toho by pro luterské církve byla otázka, nakolik v nich zůstalo živým toto společné křesťanské a kde potřebuje obnovit vzhledem k chybnému vývoji a jednostrannostem, které jsou sice pochopitelné

²⁵ Biskup Scheele mluví ovšem o obdobném strachu z uznání Augustany i u katolíků, srov. Paul-Werner Scheele, „Die Confessio Augustana im Kontext katholischen Lebensundikehtenst“, in *Confessio Augustana: Hindernis oder Hilfe?* eds. Heinrich Fries et al. (Regensburg: Pustet, 1979), 210.

²⁶ Daher konnte Altbischof Hermann Dietzfelbinger feststellen: Eine positive Stellungnahme der römisch-katholischen Kirche zur Augsburger Konfession wäre »ein Ruf zur Sache, wie er kaum stärker erfolgen könnte. Tatsächlich wartet die Augsburger Konfession seit ihrer Verlesung am 25. Juni 1530 auf eine positive Antwort.« Srov. Wolfhart Pannenberg, „Die Augsburger Konfession und die Einheit der Kirche“, in *Confessio Augustana : Hindernis oder Hilfe?*, eds. Heinrich Fries et al. (Regensburg : Pustet, 1979), 263.

²⁷ Der bayerische Altlandesbischof Hermann Dietzfelbinger hat davon gesprochen, daß die Folge einer derartigen offiziellen. Stellungnahme Roms für das Luthertum eine Identitätskrise sein würde. Er hat aber hinzugefügt, die lutherische Kirche sollte »dieser Identitätsfrage standhalten und ihr nicht aus-weichen«.!? Dietzfelbinger schreibt weiter, ein solcher »Schritt der römisch-katholischen Kirche könnte für die evangelisch-lutherische Kirche ein Test dafür werden, wie weit sie selber dazu steht, daß in der Augsburger Konfession wie in den anderen lutherischen Bekenntnisschriften nicht eine Partikularkirche, sondern die una sancta ecclesia gesprochen hat, wie weit sie sich also auch in Zukunft eben nicht nur als »protestantisch«, sondern als »katholisch« im ur-sprünglichen Sinne versteht«. Eben das sei die Identitäts-frage, der die lutherischen Kirchen standzuhalten hätten.Srov. Tamtéž,s. 274.

vzhledem k vzájemné konfesijní polemice, ale patrně k nim nedošlo jen u těch druhých, ale i u nás“.²⁸

Kontakt na autora:

prof. PhDr. Jaroslav Vokoun, Th.D.
Katedra filosofie a religionistiky Teologické fakulty
Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích
vokoun@tf.jcu.cz

Peer reviewed by:

doc. ThDr. Peter Gažík
prof. ThDr. Pavel Hanes, PhD

[Published online December 13, 2024]

²⁸ Der bequeme Weg der Identitätsfindung durch Abgrenzung reicht schon heute nicht mehr aus und sollte nach einer solennen Anerkennung der katholischen Intention der Augsburger Konfession durch Rom vollends verschlossen sein. Das Wort »katholisch« wäre nicht mehr brauchbar als Etikett einer konfessionellen Abgrenzungsstrategie, für die es wohl von beiden Seiten in den vergangenen Jahrhunderten mißbraucht worden ist. Es würde seinen ursprünglichen – im Augsburger Bekenntnis noch gewährten - Sinn wiedergewinnen als Name für das gemeinsam Christliche. Die unumgängliche Konsequenz daraus wäre für die lutherischen Kirchen die Frage, inwieweit das gemeinsam Christliche in den evangelischen Kirchen lebendig geblieben ist und wo es einer Erneuerung bedarf gegenüber Fehlentwicklungen und Vereinseitigungen, die als Begleiterscheinungen der gegenseitigen konfessionellen Polemik verständlich sein mögen, aber doch wohl nicht nur bei andern, sondern auch bei uns entstanden sind. Srov. Tamtéž, s. 275.